

Του Σπυρίδωνα Αναγνώστου

Το κτήμα του αγαπημένου θείου Φίλιππου Κοσμά (Μπαρμπατσούλη), που βρίσκεται λίγο έξω από την πόλη της Καστοριάς, επισκέφθηκα πριν από λίγες εβδομάδες. Είχα τον λόγο μου. Είμαστε οι διαχειριστές της ακίνητης περιουσίας του στην πόλη από το 1996 που απεβίωσε ο ίδιος. Υπήρχε ενδιαφερόμενος για να χρησιμοποιήσει την αγροτική αυτή έκταση, μέσα στην οποία υπάρχει ένα σπίτι 60 τετραγωνικών που λειτουργούσε σαν αποθήκη.

Μέσα στο σπίτι, στάχτες, βαμβάκι από διαλυμένα μαξιλάρια, πέτρες, χώμα. Αποτέλεσμα των διαρρήξεων και του χρόνου. Το πάτωμα με δυσκολία φαίνεται. Κατά την έξοδο πατάω ένα κομμάτι λαμαρίνα και κάνει δυνατό θόρυβο. Πουλιά τρομάζουν και βγαίνουν από το τζάκι... Οι πόρτες και τα παράθυρα είναι άλλωστε κατεστραμμένα. Λίγα μέτρα πιο πέρα, και ενώ κατευθυνόμασταν στην έξοδο, αποφασίζω να γυρίσω πίσω. Η σκέψη μου, στη λαμαρίνα... Ίσως να ήταν κάποια παλιά πινακίδα από το γοναράδικο του θείου, σκέφθηκα.

Ακουμπάω προσεκτικά τη γωνία και την ανασηκώνω, διαπιστώνοντας ότι η πίσω πλευρά της λαμαρίνας απεικόνιζε την Παναγία. Μια όμορφη, καλοζωγραφισμένη εικόνα, μα δεν ήταν μόνο αυτό. Η λαμαρίνα έκρυβε από κάτω διάφορα χαρτιά. Λογαριασμούς, παλιά τιμολόγια και ένα έγγραφο γραμμένο στο χέρι. Τα πήρα βιαστικά για να τα επεξεργαστώ με την ησυχία μου στο σπίτι.

Ο θεός Φίλιππος

Το έγγραφο ήταν τελικά ο «θησαυρός» που έκρυβε η λαμαρίνα και η επιβεβαίωση της ηθικής, καθώς και του καλού και αγαθού χαρακτήρα του θείου Φίλιππου. Ο Φίλιππος Κοσμάς, γιος του Ιωάννη Κοσμά και της Μαρίας Μπουζιώτα, γεννήθηκε το 1909 στην Καστοριά. Μετά την αποφοίτησή του από το γυμνάσιο, ξενιτεύτηκε στη Γαλλία και ασχολήθηκε με το εμπόριο της γούνας καταφέροντας να αναδειχθεί σε έναν διακεκριμένο έμπορο σε διεθνές επίπεδο. Φιλάνθρωπος και δωρητής, κληροδότησε μεγάλο μέρος της περιουσίας του στην Καστοριά. Ιδρυτής του Ναυτικού Ομίλου της πόλης και πρόεδρος αυτού, καθώς επίσης και του δημοτικού συμβουλίου για αρκετά χρόνια. Μα για εμένα ήταν απλώς ο θεός που με παρότρυνε να συνεχίσω τη συλλογή παλαιών αντικειμένων, χαρίζοντάς μου πολλά οικογενειακά κειμήλια. Ακόμα και όταν οι γονείς μου δυσανασχετούσαν, αυτός έβρισκε τον τρόπο να μου δίνει. Πάντα έβρισκε, έστω και στα κρυφά.

Στην οδό Μοσχοπόλεως

Η κατοικία του θείου ήταν στην πλατεία Ομονοίας. Ενα μοναδικής αρχιτεκτονικής εκλεκτικιστικό οίκημα. Με έρκερ που κοιτούσε στην πλατεία Ομονοίας και μεγάλο μπαλκόνι προς την οδό Μοσχοπόλεως. Ήταν μεσοτοιχία, δε, με την εξίσου όμορφη κατοικία του Βενιαμίν Κονφίνο που σώζεται μέχρι και σήμερα, η κόρη του οποίου, η Αλέγκρα, ήταν παντρεμένη με τον Καλέβ Ελιάου. Το σπίτι του θείου δυστυχώς γκρεμίστηκε κάπου το 1970 και ξαναχτίστηκε από τον ίδιο.

Ο Καλέβ Ελιάου, ιδιοκτήτης του μεγάλου μύλου της πόλης στην περιοχή Μπουζμπουνάρι, ήταν ο δραστήριος πρόεδρος της Ισραηλιτικής Κοινότητας Καστοριάς. Η κοινότητα της πόλης αριθμούσε περίπου 1.000 Εβραίους οι οποίοι ήταν φιλήσυχοι άνθρωποι, ζούσαν και συμβίωναν αρμονικά με τους χριστιανούς σε δύο βασικές γειτονίες, στο Τσαρσί (ο κυρίως εμπορικός δρόμος), τη σημερινή οδό Μητροπόλεως, και στην περιοχή Τούμπα.

Μια κρύα μέρα του Μαρτίου οι Γερμανοί θα συγκέντρωναν όλους τους Εβραίους της πόλης στο αρχοντικό Βαλαλά (γυμνάσιο), μέχρι την οριστική αποχώρηση από την πόλη, στις 24η Μαρτίου 1944. Από αυτούς, μόνο 35 διασώθηκαν. Οι υπόλοιποι δεν θα ξαναέβλεπαν ποτέ την όμορφη Καστοριά.

Δάκρυα που μετρίασαν πράξεις ντροπής...

Το χιόνι έπεφτε μαύρο εκείνο το πρωί. Η Αλέγκρα βγήκε γρήγορα τρομαγμένη στο μπαλκόνι του σπιτιού επί της οδού Μοσχοπόλεως και φώναξε τον θείο Φίλιππο που το μπαλκόνι του ήταν σε πολύ κοντινή απόσταση. Στα χέρια της κρατούσε ένα πορτοφολάκι με χρυσά νομίσματα και κάποια κοσμήματα. «Πάρ' τα, Φίλιππε... Μας μαζεύουν για να μας πάνε μακριά. Αν γυρίσουμε θα μου τα ξαναδώσεις, αν όχι κράτησέ τα για να μας θυμάσαι».

Το 1951, έπειτα από πολλές δοκιμασίες, πόνο και κακουχίες, επέστρεψαν μόνο τα δύο παιδιά της πολυάριθμης οικογένειας Ελιάου για λίγο στην Καστοριά. Μέσα από έναν περιπετειώδη αγώνα επιβίωσης, τα δύο αδέλφια βρέθηκαν μέσω του Ερυθρού Σταυρού. Ο Βενιαμίν (Beni) και η αδελφή του η Λίνα (Lena) ήταν ανάμεσα στους 35 διασωθέντες Εβραίους. Η μητέρα τους Αλέγκρα, ο αδελφός τους Μοσκό καθώς και η μικρότερη αδελφή τους Σέλι θανατώθηκαν στους θαλάμους αερίων σχεδόν αμέσως μετά την άφιξή τους στο Αουσβιτς. Ο πατέρας τους Καλέβ όταν έφτασε στο στρατόπεδο συγκέντρωσης επιλέχθηκε ως «κατάλληλος για εργασία» και δεν οδηγήθηκε στους θαλάμους αερίων. Τελικά πέθανε σε μία από τις πορείες θανάτου, μαζί με τον γιο τους Βιτάλ. Η ιστορία και η διάσωση των δύο αδελφών ξεδιπλώνεται αριστουργηματικά στο ντοκιμαντέρ για τη χαμένη Ισραηλιτική Κοινότητα Καστοριάς με το όνομα «Trezoros», δημιούργημα του σκηνοθέτη και παραγωγού, γιου της

Λίνας, Λόρενς (Λάρι) Ρούσο σε συνεργασία με τον Λάρι Κονφίνο, με χιλιάδες προβολές ανά τον κόσμο σε μεγάλες κινηματογραφικές αίθουσες, καθώς και σε πολλά τηλεοπτικά κανάλια (www.trezoros.com).

Ο Βενιαμίν και η Λίνα, με την επιστροφή τους, επισκέφθηκαν τον θείο Φίλιππο, ο οποίος τους ενημέρωσε και κατόπιν τους επέστρεψε ατόφια τα οικογενειακά κειμήλια. Το πορτοφολάκι με τα χρυσά νομίσματα και τα χρυσαφικά. Μάρτυρας αυτού του γεγονότος ο Μισέλ Μεβοράχ, ακόμα ένας από τους 35 διασωθέντες, και επισφράγισή του ένα έγγραφο που πιστοποιούσε όχι μόνο την παράδοση των κειμηλίων αλλά και την τιμότητα του θείου.

Αυτό το έγγραφο ήταν ο «θησαυρός» που έκρυβε η λαμαρίνα και που έχω πλέον στα χέρια μου. Η λαμαρινένια εικόνα της Παναγίας της Οδηγήτριας λειτούργησε σαν προστατευτικό κάλυμμα γι' αυτό το έγγραφο όλα αυτά τα χρόνια. Και να δεις που δεν τα πιστεύω αυτά, όμως μια σειρά από αναπάντεχες συμπτώσεις με οδήγησαν να το βρω. Λες και μου επιβεβαίωσε μέσα από την ύπαρξή του πως είμαι στο σωστό μονοπάτι. Σε αυτό που από μικρός διαβαίνω ευλαβικά και δεν είναι άλλο από το μονοπάτι διαφύλαξης της ιστορικής μνήμης.

Λες και ο θείος Φίλιππος βρήκε πάλι τρόπο να εμπλουτίσει τη συλλογή μου. Πάντα έβρισκε, έστω και στα κρυφά.

Μόνο η οδός Εβραΐδος και ένα μνημείο που στήθηκε στο σημείο συγκέντρωσής τους πριν από την αναχώρηση από την πόλη έμειναν πλέον στην Καστοριά για να μας θυμίζουν την ύπαρξη αυτού του βασανισμένου λαού. Αυτά και κάποιες ιστορίες που ακούγαμε σαν παραμύθι από τους παλαιότερους. Μια τέτοια ιστορία και αυτή των χρυσαφικών που μου διηγήθηκε η θεία Μαρία Δούμα, κόρη του Φίλιππου Κοσμά, πριν από πολλά χρόνια. Ευτυχώς που υπήρχαν κάποιοι άνθρωποι για να διασώσουν τη μνήμη. Άνθρωποι που μετρίασαν την ντροπή από τις πράξεις μερίδας συμπολιτών, που λίγες ώρες μετά το σπαρακτικό ξερίζωμα λεηλάτησαν τα σπίτια και τις περιουσίες τους. Αντιστάθμισμα στις πράξεις τους, τα δάκρυα των πολλών Καστοριανών φίλων που στο άκουσμα του βίαιου διωγμού κλείστηκαν στα σπίτια τους και θρηνούσαν, κρατώντας γλυκιά και αλώβητη την αγάπη για τους συνανθρώπους τους.

Οι Εβραίοι συμπολίτες, με την επιστροφή στην Καστοριά, δώρισαν εκτάσεις γης και κτίρια για τις ανάγκες της νέας πόλης που επεκτεινόταν με γοργούς ρυθμούς, μα, το σημαντικότερο, μεταλαμπάδευσαν στα παιδιά και τα εγγόνια τους την αγάπη για τη γενέθλια πόλη και τους κατοίκους της.

Εις μνήμην...

Στη μνήμη των αδικοχαμένων Εβραίων αδελφών μας... Στη μνήμη της Λίνας Ρούσο, του Βενιαμίν Ελίας και του θείου μου Φίλιππου Κοσμά. Θερμές ευχαριστίες για την παραχώρηση των εξαιρετικά σπάνιων οικογενειακών φωτογραφιών καθώς και πληροφοριών στον αξιότιμο Λάρι Ρούσο, που παρότι γνωριστήκαμε πριν από κάποια χρόνια στην Καστοριά, δεν φανταζόμασταν ποτέ ότι θα συνδεόμασταν με τέτοιον τρόπο. Θυμόταν τη μητέρα του να μιλάει για τους καλούς γείτονες που διέσωσαν τα οικογενειακά κειμήλια... Στη θεία μου Μαρία Δούμα, που είναι πάντα δίπλα μου στις οικογενειακές - λαογραφικές αναζητήσεις και ανησυχίες. Στον ερευνητή Μπάμπε Παπαθανασίου, που με βοήθησε με την ταυτοποίηση των ιδιοκτητών της οικίας Κονφίνο.

ΠΗΓΗ: KAΘΗΜΕΡΙΝΗ.5.4.2022